

УДК 159.924-051.11

Сербін-Жердецька І. А.

аспірант ОНУ імені І. І. Мечникова

e-mail: s.v.odessa@mail.ru

ORCID ID 0000–0003–2800–4727

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В СТРУКТУРІ ЇХ ЖИТТЄВИХ ВИБОРІВ

У статті представлені і проаналізовані результати дослідження психологічних особливостей і ролі ціннісних орієнтацій в реалізації життєвих стратегій і виборів працівниками правоохоронних органів. Показано, що рівень активності особистості залежить від задоволеності минулим і теперішнім часом, від присутності цілей в майбутньому, також як і від градуса бажаного і можливого.

Ключові слова: життєвий вибір, життєва стратегія, життєдіяльність, професійний вибір, особистість, структура особистості.

Постановка проблеми. Вибір завжди опиняється у центрі питань людського існування, його засадничою характеристикою, унікальною особливістю і неодмінною умовою того, щоб приймати відповідальність за власне «Я». Більше того, будь-який вибір виявляється таким, що зачіпає особистість людини, визначає її, і, отже, будь-який вибір виявляється особистісним. Особливого значення набуває проблема життєвого вибору в правоохоронній діяльності, де суб'єкт постійно повинний диференціювати факти і події його особистого, професійного життя і т. п. Дослідження проблеми життєвих виборів є надзвичайно значимими ще й тому, що актуальним є не вузькоспрямований (екзистенціальний, професійний та ін.) підхід до вибору, а саме загальнопсихологічний, який дозволяє виділити і проаналізувати найбільш значимі факти і закономірності здійснення життєвого вибору, детерміновані внутрішньоособистісними симптомокомплексами. У науковій літературі було показано, що життєві вибори і цінності представлені у свідомості людини не простим ієрархічним списком, а утворюють структуру, засновану на їх смислово-му взаємозв'язку [6].

Мета статті: проаналізувати результати дослідження психологічних особливостей і ролі ціннісних орієнтацій в реалізації життєвих виборів працівниками правоохоронних органів.

Результати дослідження. В дослідженні використовувалися методика О. Б. Фанталової «Рівень співвідношення «цінності» і «доступності» в різних життєвих сферах»; тест-опитувальник Д. О. Леонтєва «Смисложиттєві орієнтації», методи математичної статистики.

Усвідомленість життя і сумарна розузгодженість цінностей є незалежними і якісно різнорідними параметрами ціннісно-сислової сфери особис-

тості, створюючими в конфігурації один з одним її своєрідну якісно-специфічну характеристику, яка займає місце в особливій структурі життєвих виборів особистості [7]. Смысл, якого набуває сумарне розузгодження важливості і доступності цінностей, залежить від рівня загальної усвідомленості життя: при високих оцінках усвідомленості життя розузгодження мають спонукальний, енергетизуючий смысл, що проявляється в стійкості і позитивнішій модальності життєвих виборів, здійснюваних особистістю. Та ж міра розузгодження при низькій оцінці усвідомленості життя проявляється в нестійкому психічному стані, який, проте, є більш сприятливим, аніж стан, що характеризується максимальними показниками тривожності і фрустрації, пов'язаними з високою узгодженістю цінностей при низькому рівні усвідомленості життя. Все це свідчить про те, що дистанція щодо цінності може додавати їй додаткового смислового потенціалу, але може переживатися і як внутрішній конфлікт, викликаючи стан фрустрації; може бути нейтральним і не призводити до появи в контексті тієї або іншої цінності додаткових смислів.

Виходячи з цього, нами проводилося вивчення загального розузгодження важливості і доступності життєвих сфер працівників правоохоронних органів через співвідношення цього параметра з мірою загального усвідомлення життя. При цьому якісно різні закономірності у взаємодії параметрів важливості і доступності особистісних цінностей є механізмами породження додаткових, інваріантних відносно їх змісту, смислів, які відображають міру реалізованості і бар'єрності смислу цінності.

Як бар'єрними, так і вільно реалізовуваними можуть бути як високо-рангові, так і низькорангові цінності [7]. Н. Р. Саліхова приводить способи розрахунку додаткових індексів і описує їх психологічний зміст:

1. Реалізованість — тенденція до узгодження міри важливості цінності і її реалізованості.

2. Проблемність — тенденція до розузгодження, поляризація параметрів важливості і доступності цінності.

3. Бар'єрність — тенденція до збільшення оцінки важливості цінності при збільшенні різниці заходів важливості і доступності або зменшення цієї оцінки при зменшенні дистанції між ними [7].

Нами були розраховані індекси проблемності, реалізованості та бар'єрності у підвбірках працівників правоохоронних органів. Оскільки проблемність і реалізованість є змістовно і математично протилежними поняттями, сморід розглядалися нами як крайні полюси конструкту «проблемність — реалізованість».

Аналізуючи описові статистики індексів реалізованості — проблемності і бар'єрності у двох підвбірках (таблиця 1) можна відмітити, що переважання реалізованості над проблемністю відзначається як в групі працівників, які мають стаж роботи до 3 років, так і в групі працівників, які мають стаж до 5 років. Тобто, досліджувані відносно власних життєвих виборів є такими, що більше реалізуються, ніж проблемними; вони більшою мірою спрямовані на реальність і дії в зоні можливого, аніж на суперечливі коливання між бажаним і неможливим.

Таблиця 1

Парні порівняння середніх значень індексів реалізованості — проблемності і бар'єрності працівників правоохоронних органів

Показник	Стаж роботи		Критерій Фішера		
		3	5	F	p
Реалізованість -проблемність	M	0,201	0,440	15,800	0,000
	Σ	0,429	0,431		
	M	0,038	0,047		
Бар'єрність	M	0,613	0,518	9,680	0,002
	Σ	0,207	0,236		
	M	0,018	0,026		

Індекс бар'єрності також був вище за середні значення (0,500) в обох групах. Можна стверджувати, що для працівників правоохоронних органів певною спонукальною силою володіє саме градієнт зміни (реальною або уявною) доступності тієї або іншої життєвої сфери.

І, крім того, реалізованість знаходить свій прояв у працівників зі стажем до 3 років більше, ніж у працівників зі стажем до 5 років.

Навпаки, бар'єрність активніше виявляє себе серед працівників зі стажем до 3 років.

Оскільки нормальність розподілу має на увазі використання параметричних методів математичної статистики, нами за допомогою F-критерія Фішера перевірялася статистична значущість відмінностей в ціннісних індексах між підвбірками. Результати однофакторного дисперсійного аналізу за F-критерієм Фішера представлені в таблиці 2. З цієї таблиці видно, що відмінності між ціннісними індексами є статистично значимими ($p < 0,05$).

Отже, можна стверджувати, що працівники зі стажем роботи до 5 років активніше реалізують те, що реально можна реалізувати в житті, цінують те, що мають, і знижують цінність недоступного. Вони повніше використовують власні можливості, що пов'язано з доведенням їх до зіткнення з межами можливого для себе в даний момент, проте у них менше виражено прагнення бажати і цінувати те, що виходить за межі можливого.

У свою чергу, у працівників зі стажем роботи до 3 років реалізоване і доступне активніше знецінюється, а недоступне здається ціннішим і важливішим. Кореляційні взаємозв'язки за Пірсоном між ціннісними індексами і показниками методики «Смисложиттєві орієнтації» Д. О. Леонтєва в групі досліджуваних наведені в таблиці 2.

Слід зазначити, що висока міра розузгодження в обох групах супроводжувалася зниженням різних аспектів усвідомленості життя, що переживається як внутрішній конфлікт. В даному випадку розузгодження не мало спонукального, енергетизуючого смислу, а модальність психічних станів, в яких воно опинялося, мало швидше негативний, аніж позитивний характер. На це вказують статистично значимі негативні кореляції між бар'єрністю і шкалою «Процес життя» в групі працівників зі стажем до 3 років, а також негативні кореляції між бар'єрністю і шкалами «Результат життя» і «Локус контролю — життя».

Таблиця 2

Кореляційні взаємозв'язки між індексами ціннісних орієнтацій і показниками методики «Смисложиттєві орієнтації»

Показники	Стаж роботи, роки			
	3		5	
	Проблемність — реалізованість	Бар'єрність	Проблемність — реалізованість	Бар'єрність
Цілі в житті	0,154	-0,131	0,167	-0,135
Процес життя	0,251**	-0,232**	0,277*	-0,205
Результат життя	0,125	-0,088	0,275*	-0,312**
Локус контролю — Я	0,046	-0,040	0,168	-0,140
Локус контролю — життя	0,183*	-0,110	0,221	-0,306*
Осмисленість життя	0,154	-0,131	0,167	-0,135

Примітка: * — $p < 0,05$; ** — $p < 0,01$.

Узгодженість міри важливості цінності і її реалізованості, коли саме розбіжність між ними створює вектор зовнішньої або внутрішньої активності особистості у напрямі скорочення дистанції між ними, супроводжувалася більш розвиненими смисложиттєвими орієнтаціями. Про це свідчать статистично значимі позитивні кореляції між конструктором «Проблемність — реалізованість» і шкалами «Процес життя» і «Локус контролю — життя» в підвибірці працівників зі стажем до 3 років і «Процес життя» і «Результат життя» в підвибірці досліджуваних зі стажем до 5 років.

У кожній з груп досліджуваних сприйняття актуальної життєвої сфери як доступної пов'язане з вищим рівнем сприйняття самого процесу свого життя як цікавого, емоційно насиченого і наповненого смыслом. При цьому, у досліджуваних зі стажем до 3 років проявляється зв'язок з відчуттям більшого контролю над життям, а у досліджуваних зі стажем до 5 років — зв'язок з відчуттям того, наскільки продуктивна і осмислена була прожита її частина. З іншого боку, розузгодження ціннісних орієнтацій призводить до зниження значень вказаних смисложиттєвих параметрів в кожній з груп. При цьому обидві групи демонструють приблизно однаковий рівень наповненості життя смыслом, інтернальності локусу контролю, проте статистично значимо відрізняються за індексами бар'єрності і реалізованості.

Основними базовими суб'єктивними складовими життєвих стратегій і виборів особистості виступають її ціннісні і смисложиттєві орієнтації, при цьому ціннісні орієнтації відіграють провідну роль у формуванні складного соціально-психологічного феномену — смисложиттєвих орієнтацій, які як характеризують спрямованість і зміст активності особистості, так і визначають, зрештою, загальний підхід людини до світу, до себе і до себе у світі [3]. Онтологічний статус смыслу життя полягає в тому, що він є верховним смысловим утворенням особистості, яка конститує усю смыслову сферу свідомості і задає вектор спрямованості особистісної активності у біографічному масштабі. Отже, життєві стратегії і вибори не можуть бути «відгомонам» активності особистості, навпаки, вони визначають різноманітні компоненти активності, зокрема, спрямованість особистості, мотиви,

потреби. Іншими словами, вони є предикторами подальших актуальних мотивів, спрямованостей, потреб особистості і т. п.

Під предиктором в контексті нашого дослідження ми розуміємо не просто прогностичний параметр, а структурно організовану систему особистісних характеристик, функцією якої є прогнозування розвитку. Для встановлення того, які з життєвих стратегій є основою проявів активності працівників правоохоронних органів, використовувався множинний лінійний регресійний аналіз, в який як незалежні змінні були включені усі показники методики СЖО, а також індекси проблемності — реалізованості і бар'єрності. Критерієм їх включення виступав рівень статистичної значущості відповідного регресійного коефіцієнта ($p < 0,05$). Наводилися значення стандартизованих коефіцієнтів регресії (β) і їх статистична значущість (p).

У таблиці 3 представлені життєві стратегії, що виступають предикторами особистісної активності в групі досліджуваних зі стажем до 3 років.

Слід зазначити, що в цій підвибірці спостерігається широкий спектр особистісної активності, детермінованої смисложиттєвими орієнтаціями і узгодженістю життєвих цінностей.

Таблиця 3

Життєві стратегії — предиктори особистісної активності в групі працівників зі стажем до 3 років

Критеріальна змінна	Регресійна модель	
	Предиктор	Параметри предиктора
Спрямованість на взаємодію	Цілі	$\beta = 0,178$; $p = 0,047$
Потреба в досягненнях	Загальний показник ОЖ	$\beta = 0,302$; $p = 0,001$
Пізнавальний мотив	Цілі	$\beta = 0,220$; $p = 0,014$
Змагальний мотив	Процес	$\beta = 0,345$; $p = 0,000$
	Локус контролю «Я»	$\beta = -0,192$; $p = 0,048$
Мотив досягнення успіху	Загальний показник ОЖ	$\beta = 0,519$; $p = 0,000$
	Локус контролю «Я»	$\beta = -0,316$; $p = 0,007$
Внутрішній мотив потенціалу	Процес	$\beta = 0,196$; $p = 0,028$
Мотив визначення результатів	Процес	$\beta = 0,402$; $p = 0,002$
	Локус контролю життя	$\beta = -0,361$; $p = 0,006$
Мотив ініціації	Процес	$\beta = 0,291$; $p = 0,001$
Мотив самооцінки вольового зусилля	Результат	$\beta = 0,231$; $p = 0,009$
Мотив самообілізації	Процес	$\beta = 0,242$; $p = 0,007$
Мотив особистісного осмислення роботи	Загальний показник ОЖ	$\beta = 0,340$; $p = 0,000$
	Реалізованість	$\beta = -0,181$; $p = 0,039$
Мотив особистісного очікування	Результат	$\beta = 0,339$; $p = 0,000$

З таблиці 3 ми бачимо, що основними предикторами особистісної активності досліджуваних зі стажем до 3 років виступають такі різноманітні характеристики життєвих стратегій і виборів, як спрямованість на взаємодію, потреба в досягненнях, пізнавальний мотив, мотив самообілізації, особистісного очікування, ініціації, самооцінки вольового зусилля, особистісного осмислення роботи і т. п.

При цьому такі параметри, як «Цілі», «Процес», «Результат» виявили позитивний вплив на досліджувані компоненти особистісної активності, а такі як «Локус контролю життя», «Локус контролю «Я» — негативний. Отже, рівень активності особистості залежить від задоволеності минулим і нинішнім часом, наявністю цілей в майбутньому, а також і від міри розузгодження бажаного і можливого, від переконаності в тому, що життя невідвладне свідомому контролю, а сил контролювати події власного життя ніколи не буде достатньо.

Аналогічна картина спостерігалася в підвибірці досліджуваних зі стажем до 5 років (таблиця. 4). Проте у них відзначається вужчий спектр особистісної активності, яка детермінується смисложиттєвими орієнтаціями і узгодженістю життєвих цінностей.

Таблиця 4

Життєві стратегії — предиктори особистісної активності в групі працівників зі стажем до 5 років

Критерійна змінна	Регресійна модель	
	Предиктор	Параметри моделі
Потреба в досягненнях	Цілі	$\beta = 0,280$; $p = 0,021$
Внутрішній мотив потенціалу	Цілі	$\beta = 0,392$; $p = 0,002$
	Локус контролю «Я»	$\beta = -0,251$; $p = 0,044$
Мотив самообілізації	Процес	$\beta = 0,391$; $p = 0,008$
	Результат	$\beta = -0,372$; $p = 0,008$
	Цілі	$\beta = 0,304$; $p = 0,031$

Основними критерійними змінними предикторів особистісної активності в групі працівників зі стажем до 5 років виступають потреба в досягненнях, внутрішній мотив потенціалу і мотив самообілізації. Вочевидь, невдоволення прожитою частиною життя сильніше спонукає до прояву волевих зусиль у важких життєвих ситуаціях.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Виявлено, що у досліджуваних обох груп рівень активності особистості залежить від задоволеності минулим і нинішнім часом, від наявності цілей в майбутньому, також як і від міри розузгодження бажаного і можливого, від переконаності в тому, що життя людини невідвладне свідомому контролю, а сил контролювати події власного життя ніколи не буде достатньо. У кожній з груп працівників ОВС сприйняття актуальної життєвої сфери як доступної пов'язане з вищим рівнем сприйняття процесу життя як цікавого, емоційно насиченого і наповненого смыслом. У працівників зі стажем роботи до 3 років проявляється зв'язок з відчуттям більшого контролю над життям, а у працівників зі стажем роботи до 5 років — зв'язок з відчуттям того, наскільки продуктивна і осмислена була прожита її частина. Розузгодженість ціннісних орієнтацій призводить до зниження значень вказаних смисложиттєвих параметрів в кожній з груп. Обидві групи демонструють приблизно однаковий рівень наповненості життя смыслом, інтернальності локусу контролю, проте статистично значимо відрізняються по індексах бар'єрності і реалізованості. Подальші перспективи дослідження полягають у створенні моделі життєвого вибору працівників ОВС.

Список використаних джерел і літератури

1. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности /К. А. Абульханова-Славская. — М.: Наука, 1980. — 334 с.
2. Белинская Е. П. Временные аспекты Я и идентичности / Е. П. Белинская // Идентичность. — М.: Изд-во психолого-социального института, 2003. — С. 6–20.
3. Богашов М. М. Специфика подготовки психологов к профессиональной деятельности в различных социально-производственных сферах /М. М. Богашов, М. И. Лукьянов // Психологическая наука и образование. — М.: Наука, 1998. — № 2. — С. 10–14.
4. Бодалев А. А. Общая психодиагностика / А. А. Бодалев, В. В. Столин. — СПб.: Речь, 2003. — С. 346–403.
5. Климов Е. А. Образ мира в разнотипных профессиях / Е. А. Климов. — М.: Изд-во МГУ, 1995. — 223 с.
6. Кон И. С. В поисках себя / И. С. Кон. — М.: Педагогика, 1984. — 336 с.
7. Салихова Н. Р. Ценностно-смысловая регуляция жизнедеятельности субъекта /Салихова Н. Р. Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01: общая психология, психология личности, история психологии. — Казань, 2011. — 50 с.

References

1. Abulhanova-Slavskaya K. A. Vremia lichnosti i vremia zchizni [Time of personality and time of life], 2001, p. 304.
2. Belinskaya E. P. Vremennye aspekti Ya i identichnosti [Temporal aspects I and to the identity], 2003. — p. 6–20.
3. Bogashov M. M. Specifica podgotovki psihologov to professionalnoy deyatelnosti v razlichnih socialno — proizvodstvennih sferah [Specific of preparation of psychologists to professional activity in different socially-productive spheres], 1998, p. 10–14.
4. Bodaliyov A. A. Obschaia psihodiagnostika [General psychoactivator], 2003, p. 346–403.
5. Klimov U. And. Obraz mira v raznotipnih professiah [The world character is in different professions], 1995, 223 p.
6. Kon I. S. V poiskah sebja [In search of itself], 1984. — 336p.
7. Salihova H. R. Cennostno-smiclovaia reguliacia giznedeiatelnosti subekta [Valued-semantic adjusting of vital functions of subject], 2011, 50 p.

Сербин-Жердецкая И. А.

аспирант ОНУ имени И. И. Мечникова

ОСОБЕННОСТИ ЦЕННОСТНОЙ СФЕРЫ СОТРУДНИКОВ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ В СТРУКТУРЕ ИХ ЖИЗНЕННЫХ ВЫБОРОВ

Резюме

В статье представлены и проанализированы результаты исследования психологических особенностей и роли ценностных ориентаций в реализации жизненных стратегий и выборов сотрудниками правоохранительных органов. Показано, что уровень активности личности зависит от удовлетворенности прошедшим и настоящим временем, от присутствия целей в будущем, так же как и от градуса желаемого и возможного.

Ключевые слова: жизненный выбор, жизненная стратегия, жизнедеятельность, профессиональный выбор, личность, структура личности.

Serbin-Zcherdecka I.

graduate student of department of differential and special psychology
of the Odesa I. I. Mechnikov national university

**FEATURES OF THE VALUED SPHERE OF WORKERS
OF LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES IN STRUCTURE THEM
VITAL ELECTIONS**

Abstract

A choice always appears in the center of questions of human existence, him by fundamental description, unique feature and necessary condition of that, to take responsibility for own «I». The special value is acquired by the problem of vital choice in law-enforcement activity, where subject constantly guilty to differentiate facts and events of him the personal, professional life.

It is discovered that at investigated both groups the level of activity of personality depends on satisfaction a past and present tense, from the presence of aims in the future, as well as from the measure of розузгодження desirable and possible, from conviction in that life of man is unsubject to conscious control, and forces to control the events of own life will suffice never. In each of groups of workers of WLE of perception of actual vital sphere as accessible the perception related to the higher level of process of life as interesting, emotionally saturated and filled with sense. For workers with experience of work 3 to connection shows up with feeling of greater control above life, and for workers with experience of work 5 to is connection with feeling of that, as far as the productive and intelligent was spent her part. Uncoordination of of the valued orientations results in the decline of values of the indicated sense of life of parameters in each of groups. Both groups demonstrate the identical level of gap — fillingness of living by sense approximately, however statistically meaningfully differ on the indexes of bar' of ерності and realized. The further prospects of research consist in creation of model of vital choice of workers of WLE.

Key words: vital choice, vital strategy, vital functions, professional choice, personality, structure of personality.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2015